

O ljudskom dostojanstvu

MIRJANA OKLOBDŽIJA

Institut za migracije
i narodnosti, Zagreb

UDK 342.7

Izvorni znanstveni rad
primljeno: 15. 5. 1989.

U ovom radu analizira se pojam ljudskog dostojanstva te njegov odnos prema slobodi i pravima čovjeka. Polazeći od definicija pristupa se stvarnosti i u njoj dominantnim odnosima u ljudskom društvu. Također se navode i prepreke (kao što je, na primjer, i socijalizacija) koje realno otežavaju ostvarenje ideala dostojanstvenog života. Rad je formuliran oko uvjerenja da samo slobodan i dostojanstven čovjek (onaj koji živi aktivno, kao subjekt, kreator i tragač) može biti garant nalaženja nekog boljeg puta u neku razumniju budućnost. Navode se također i osnovne međunarodne deklaracije o ljudskim pravima, kojima se već stoljećima pokušava osigurati život dostojniji ljudi. Tek ostvarenjem osnovnih prava čovjeka bilo bi vjerojatnije da dostojanstvo, kako je ovdje definirano, postane norma života pojedinaca i međuljudskih odnosa na svim nivoima.

»... Kako tiranin može vladati slobodnima i ponosnima nego s pomoću tiranstva u vlastitoj im slobodi i s pomoću sramote u vlastitom im ponosu?

... I kao što ni jedan list ne požuti bez tihoga znanja cijeloga drveta, tako zločinac ne može činiti zlo bez skrivene volje svih vas.«

(K. Gibran: PROROK)

Dostojanstvo je jedan od mnogobrojnih pojmova koje smo naučili upotrebljavati ne razmišljajući mnogo o njegovom stvarnom sadržaju. A što on u stvari označava i kakav bi trebao biti čovjek da bismo ga mogli smatrati stvarno dostojanstvenim? Latinska riječ **dignitas**, **-atis** znači: 1. vrijednost, dostojanstvo, zasluga; 2. dostojanstvo, a) izvanja čast, štovanje, dostojanstvo, ugled, b) unutarnja čast, poštenje, čestitost, dostojno, pošteno mišljenje i djelovanje, dostojanstvo u vladanju. (12:311). U Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika navedeno je: dostojan — koji je zaslužio što, vrijedan čega, koji svojom vrijednošću odgovara čemu, ugledan, častan; dostojanstven — koji izaziva poštovanje, pun dostojanstva; dostojanstvo — poštovanje koje tko svojom vrijednošću ili pojavom izaziva. (13:561). Dakle, dostojanstven čovjek je onaj koji je častan, zaslužan, ugledan i poštovanja vrijedan jer je njegovo ponašanje određeno poštenim mišljenjem i vladanjem.

Većina ljudi mirno provodi život u uvjerenju da to radi dostojanstveno, ne zastajući nikad predugo na analizi i stvarnom vrednovanju svojih postupaka. A iz njihovog stvarnog djelovanja očigledno je da čak vjeruju da dostojanstvo podrazumijeva bezpogovorno uklapanje u okvire postojećeg, pomirenje s pozicijom »ništa se ne može«, neupitno pokoravanje pravilima igre koja je ipak odredio netko drugi; vladajuća manjina i/ili šutljiva većina, što su u socijalnom kontekstu podjednako moćni tirani. Podvrgavanje ti-

raniji ne može biti dostojanstveno, već samo ponižavajuće. Provoditi život zadovoljavajući se ulogom objekt, koji nužno objektivizira i sve ostale da bi zadržao i opravdao vlastito samopoštovanje, nije artikulirani ideal, ali je životna praksa većine. Ideali su dostojanstvo i sloboda; »stvarni« život je karakteriziran više ili manje ravnodušnim pristajanjem na suprotnosti tih ideala, na neslobodu i poniženje.

Sloboda je, idealno govoreći, mogućnost nezavisnog djelovanja koje nije ograničeno nikakvom determinacijom. Ne ulazeći sada u filozofsko problematiziranje slobode, a uzimajući u obzir ograničenja koja su uvjetovana biološkom prirodom čovjeka i ostajući na nivou socijalne determiniranosti, možemo reći da je sloboda stanje nezavisnosti, emancipiranosti od svakog oblika podložnosti i prinude, u kojem je moguće svako djelovanje osim onoga koje nekom drugom škodi nanoseći mu nepravdu. Slobodan i dostojanstven čovjek ne može pristati na poniženje i na ravnodušnost, već mora »časno djelovati«. (6: 24, 25) On je subjekt, kreator i **tragač** koji živi aktivno. No aktivnost nije garancija dostojanstva. I **sljedbenici** su na neki način aktivni, ali njihovo kretanje kroz vrijeme i prostor uvjetovano je voljom nekog drugog čiji motivi mogu imati razne predznake. S druge strane, neaktivnost je, u pravilu, garancija nedostojanstva. Ona je način života najvećeg broja ljudi koje možemo nazvati **promatračima**. Oni ponekad »dostojanstveno« preziru one koji su im slobodu oduzeli, ali ne čine ništa da je vrate. Oni pristaju na poziciju objekta i poraženi su (kao potencijalno dostojanstveni ljudi) bez obzira da li priznaju poraz, nemoć ili nedostatak hrabrosti. Bez slobode (ili borbe za nju) nema dostojanstvenog života; postoje samo poze utemeljene na racionalizacijama koje su mu slične koliko i teatar stvarnom životu.

Dakle, dostojanstvo slobodnog čovjeka je aktivno, stvaralačko; ono je preduvjet i baza progresa ljudskog društva. Takav odnos prema samom sebi, drugima i životu zahtijeva napor, kako u mišljenju tako i u djelovanju. I podrazumijeva rizike koji prate svaki prelazak neke poznate granice. Ostajanje unutar granica je bezbolnije, ono daje osjećaj sigurnosti i zaštićenosti u poznatom svijetu. Neiskorištena ljudska energija tada može biti usmjerena i u vrlo negativnim smjerovima nekog oblika agresije. Kako je pisao Vitomil Zupan: »Postoje dva načina da se uzdigne čovjek iznad čovjeka, oba poznata u cjelokupnom razvoju civilizacija. Prvi je vrlo naporan: da budeš bolji, veći, pametniji, spretniji od sučovjeka; a drugi je lakši; da sučovjeka ponižavaš.« Ponižavanje nekog je oblik agresije, a ako krenemo na nivoe na kojima se ne sukobljavaju samo dva pojedinca, već grupe, narodi i države, tada ta agresija uzima formu sukoba, ratova i iracionalne rasne, vjerske ili nacionalne mržnje što je sve od dostojanstva udaljeno koliko i sloboda od ropstva.

U prvoj rečenici preambule Opće deklaracije UN o pravima čovjeka govori se o **urođenom dostojanstvu**, a Član 1. počinje: »Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima«. Ako je to točno, tada je sam trenutak rođenja ujedno i prvi trenutak početka gubljenja dostojanstva i prava. Biološki je objašnjeno zašto se tek rođeno ljudsko biće plačem, kao prvim zvukom, oglašava okolini u koju je stiglo. Ali toj činjenici ne nedostaje ni simbolička vrijednost. Novi čovjek je muško ili žensko, bijel ili obojen, a bit će bogataš ili siromah, vjernik ili ateist, konzervativac ili

radikal. Rođen je u nekom trenutku historije, pod određenim okolnostima, u određenoj porodici, naciji, političkom sistemu. Sve te okolnosti određuju njegovu budućnost koliko i nasljedne osobine koje u sebi nosi. Te iste okolnosti će, preko mehanizama socijalizacije, utjecati na to hoće li čovjek, rođen slobodan, biti slobodan kad odraste; hoće li uopće njegovo sjećanje na taj jedini trenutak slobode biti dovoljno jako, nedovoljno uništeno odgojem i obrazovanjem, da bi mogao — sada stvarajući i sam sebe — postati i ostati svjesno slobodan i stvarno dostojanstven.

Naravno, ovom pristupu može se suprotstaviti drugi, prema kojem se čovjek ne rađa slobodan, već to postaje upravo postajući član neke ljudske zajednice, dakle upravo socijalizacijom. Ali tada ostajemo na nivou suviše udaljenom od realnosti i diskusiju je jedino moguće nastaviti pitanjem: što je uopće čovjek, i kako to postaje slobodan u neslobodnom svijetu? No oba pristupa uzimaju u obzir da je sloboda »potencijalno« stanje čovjeka, te bi morala na sličan način analizirati i socijalizaciju. A ona je i danas, u svim društvima, usmjerena na odgajanje podanika, a ne (uvjetno i bezuvjetno rečeno) pobunjenika, pa čak ne ni onih koji postavljaju suviše pitanja. Obrazovanje čak otežava da pojedinac do nekih pitanja uopće stigne, jer je logično da formuliranje pitanja u vlastitoj glavi predstavlja prvi korak ka njihovom javnom postavljanju, nalaženju odgovora, sretanju istomišljenika, djelovanju. Misлити slobodno moguće je jedino uprkos svemu, a ne zahvaljujući svemu što društvo čovjeku u toj domeni pruža. Sudbina pobunjenika, a često i inovatora, uvijek je bila teška ili tragična u vlastitom vremenu, a ovjenčana slavom poslije njihove smrti i u nekom drugom vremenu. Brana novim idejama je, prema B. Russellu: a) instinktivna konvencionalnost, b) strah od nesigurnosti, i c) stečeni interesi (8:55—56). Zbog straha, racionalnog ili iracionalnog, pojedinci nerijetko stavljaju granicu dopuštenog i ispod one koju je u tu svrhu postavilo društvo. Autocenzura je često moćnija od cenzure. Socijalizacija uništava spontanost dok ohrabruje konzervativnost (za koju i tako nije potrebna hrabrost), tek donekle tolerira pojedinačnu inicijativu, a veliča uredno i pokorno funkcioniranje u složenom mehanizmu društva. No dileme se ipak javljaju, pitanja artikuliraju, ljudi susreću, a alternative pojavljuju. Razum i mašta samo silom mogu biti ograničeni na **status quo**, jer on nije njihovo prirodno boravište. Oni dolaze iz onih prostora duha čije granice, na sreću, još nismo dotakli, pa ni naslutili.

Ako čovjek pristane na **status quo**, znajući da izbor ipak postoji, on sam sebe destruirati; one koji ni to ne znaju već su destruirali drugi. »U ovom nepravednom svijetu naš bi cilj trebao biti promjena svijeta, a ne prilagodbe na njega« (2:31). Jer prilagodba na konvencionalnost nije nikada bila, niti će ikada biti put kojim ljudsko biće može razviti sve svoje potencijale, unaprijediti društvo i živjeti dostojanstveno. To je moguće samo tada kad čovjek, oslobodivši se ili trudeći se da se oslobodi tiranije u bilo kom obliku (prvo u mislima, a zatim i u aktivnostima), dopusti sebi da bude drugačiji, da izraste iznad prosjeka i transcendirati postojeće. Onog trenutka kad čovjek otkrije »drugačiju misao« u samom sebi, odgovornost za nedjelovanje u skladu s njom nije više samo društvena, pojedincu izvanjska; ona postaje i njegova vlastita. Koliko i vlastodršci, toliko je i šutljiva većina odgovorna za ratove i stvaranje rupa u ozonskom omotaču. To su oni isti ljudi

koji zatvaraju oči pred nevoljama drugih. Tek kada pripadnici naše vrste prestanu biti ogorčeni samo nepravdama nanesenim sebi, i počnu podjednako osjećati i reagirati na one usmjerene prema drugima, svijet ima šanse da postane prijatnije boravište. Do tada, on će i dalje biti u sebi podijeljeno, negostoljubivo prebivalište usamljenih i uplašanih pojedinaca koji, teško vjerujući sebi, nalaze malo ili nimalo povjerenja za druge.

Ljudski rod je ipak (prije svega u tehnologiji, ali ne samo u njoj) nešto uznapredovao od vremena naših poluuspravnih predaka. Stoga je teško opravdati i nemoguće dokazati tvrdnju »ništa se ne može«. Prvo je, pravo pitanje: može li se sve ili nešto, odmah ili jednom kasnije? A iz perspektive ljudske jedinice, ograničene vremenom i društvom, kao i samom sobom, drugo je pitanje još važnije: po koju cijenu se nešto može? Odgovor, naravno, ovisi o konkretnim situacijama, ali se može znati. Ostaje, dakle, treće pitanje: što se gubi, a što se dobiva ako se ta cijena plati? Nekada se zbog drugačijeg mišljenja mogao izgubiti i život. Danas, bar u pravilu, tome nije tako. Ali se i danas kao i jučer kroz nedjelovanje gubi dostojanstvo. Kao što se ono gubi i djelovanjem usmjerenim na održanje postojećeg odnosa snaga u bilo kojem od suvremenih društava ili okretanjem glave od neugodnog prizora nečijeg poniženja. A ljudi, svjesno ili nesvjesno, najveći dio energije troše upravo na pokoravanje, okretanje leđa i spuštanje kapaka.

Tokom mnogih stoljeća pojedinci su nastojali formulirati ljudsko dostojanstvo i prava čovjeka. Malobrojni su pokušavali i živjeti u skladu sa tim saznanjima, redovito plaćajući visoku cijenu za svoju smjelost i konzekventnost. U nekim su epohama njihovi glasovi bili malobrojni i slabi, dok su u drugima stizali daleko, ali nikada dovoljno daleko da bi od snažnih riječi prerasli u pravila života bilo kojeg društva. Njihova djela su istovremeno izazivanje suvremenika i spona između prošlosti i budućnosti. Ona su usluga čovječanstvu, bez obzira na to kako su trenutačno vrednovana. (9:65) »Demonske ili božanske sile, mračne sile ljudske duše, prijete da smrve tragičnog junaka. No, on ide svojim putem, bez obzira na zapreke, žrtvujući i život u obrani onog što čovjeka čini čovjekom. Prometej je najbolji uzor ljudskog dostojanstva i prkos. On ne ustupa pred silom, ni onda kad se ona služi autoritetom svemogućeg boga.« (4:54) Platon, Aristotel i njihovi suvremenici zalagali su se za prava građana, njihovu jednakost pred zakonom i slobodu udruživanja i govora na javnim mjestima, što je predstavljalo normu društvenog života, ali tek kratko vrijeme i samo za privilegirane slojeve. Kasnije, Toma Akvinski razvija koncept ljudskog dostojanstva postavljajući ga kao svojevršno moralno ograničenje političkoj vlasti. Mogao bi se, nadalje, nabrojati čitav niz mislilaca, do Kanta i kasnije, koji su, tražeći istinu i univerzalne vrednote, nužno dospijevali u područje prava čovjeka. Ali je ipak historijat takvih, pojedinačnih traženja nepodušan s političkom poviješću, tj. sa stvarnim funkcioniranjem ljudskih zajednica unutar čijih okvira se odvija realni život ljudi. Jer humanističke ideje žive u jednoj dimenziji, dok su ljudi još uvijek prinuđeni živjeti u drugoj, u kojoj je pravo moći nadređeno principu pravедnosti, a pravda je ideal koji, iako formuliran u knjigama pa i prisutan u zakonima, ne stiže lako do konkretnog pojedinca u konkretnim okolnostima. Stoga je tužno, ali još uvijek nužno ponavljati da postoje univerzalne vrednote kao što je, na primjere, ljubav prema slo-

bodi i potreba za dostojanstvenim životom, te imperativi poput Kantovog, koji zvuče jednostavno ali se krše još jednostavnije i kada ih načelno prihvaćamo, te da sve to treba uzeti u obzir kada se govori o ljudskim pravima koja su pripadna svima.

Prava o kojima je riječ sistematičnije su formilirana u Engleskoj (»Bill of Rights«, 1689.), a najviše citirani dokument stvoren je sto godina kasnije, tokom Francuske revolucije (»Deklaracija o pravima čovjeka i građanina«, 1789.). Ta deklaracija govori i o pravu na pobunu protiv tiranije i opresije. Tiranija i opresija javljaju se u mnogolikim formama, a i pobuna može imati čitav niz javnih oblika, od verbalnih do nasilnih. Ako postoji tiranija na nju se mora odgovoriti nekim vidom pobune da bi se sačuvalo dostojanstvo i stekla sloboda. O tome se govori i u uvodu već spomenute Opće deklaracije o pravima čovjeka koja je usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 10. XII 1948.: »... bitno (je) da prava čovjeka budu zaštićena pravnim sistemom kako čovjek ne bi bio primoran da kao krajnjem izlazu pribjegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja« (7:2). Ako se osnovne vrednote koje su ovom deklaracijom proklamirane usporede s njihovom zastupljenošću u danas važećim ustavima zemalja članica UN, vidimo da je ljudsko dostojanstvo spomenuto u 46,6% ustava (10:16). Iz toga proizlazi da više od polovice zemalja svijeta u svojim pravnim aktima tek treba doći do saznanja o važnosti dostojanstva za život kako pojedinaca tako i društva u cjelini. A bez toga kao polazišta ne može postojati ni osnovna pretpostavka za daljnju razradu i eventualnu praktičnu primjenu mnogobrojnih dokumenata koje su UN donijele u zadnjih četrdesetak godina. Ne može biti ni sluha za proširenu listu ljudskih prava koje organizacije, grupe i pojedinci formuliraju težeći da iz suvremene perspektive dotaknu sve segmente sve složenijeg društva našeg vremena.

Teoretičari svrstavaju ljudska prava u tri grupe, prema vremenu u kojem su spominjana kao prioritetna i prema njihovom sadržaju. U prvu spadaju građanska i politička prava, u drugu ekonomska, socijalna i kulturna, a u treću pravo na razvoj i pravo na mir (10:11—12). Danas francuski intelektualci (prije svega Pierre Bercis) rade na daljnjem proširenju te liste (Nova ljudska prava), nastavljajući rad tamo gdje su stali tvorci Deklaracije o pravima čovjeka i građanina.¹ Dakle, napori se ulažu i dalje, pravni sistemi polako mijenjaju, a ljudska prava i dostojanstven život tek čekaju vrijeme koje bi moglo biti njihovo.

Umjesto zaključka

»Koračam dignute glave. Pleme moje je poznato po bezrazložno gordom hodu.«

(M. Danojlić: TO)

U mnogobrojnim raspravama o ljudskim pravima često nalazimo stav koji, sažeto, glasi: moguće je spriječiti ljude da izražavaju svoje mišljenje

Nova ljudska prava također su podijeljena u tri grupe. U prvu (koja se odnosi na politička prava) svrstano je pravo na referendum, višepartijnost kao elementarno pravo i demokracija kao državno funkcioniranje. Druga je usmjerena na znanstveni nivo i tu se spominje pravo na fizički i psihički integritet, pravo na poštovanje genetskog nasljeđa i pravo na poštovanje privatne sfere života. U treću su svrstana prava povezana uz ekonomski, socijalni i kulturni plan ljudske egzistencije. To su: pravo na sindikalni pluralizam, pravo na štrajk, na participaciju (kao sudionik i građanin) u poduzećima,

i ponašaju se u skladu sa njim, ali im nije moguće zabraniti da misle što god žele. Meni se, ipak, čini da ta tvrdnja može biti dovedena u pitanje ako je analiziramo s obzirom na ograde koje ljudima nameće socijalizacija, a o čemu je bilo riječi. Dok god socijalizacija bude toliko nalikovala na dresuru, koliko još i danas liči, teško je govoriti o slobodnoj misli kao o nečemu što je unutrašnjem svijetu pojedinca inherentno. Naravno, treba uzeti u obzir da je svaki postojeći (ali i zamislivi) tip socijalizacije neka vrsta usmjerenja. No da bi se slobodna misao lakše razvijala to bi usmjerenje trebalo biti više okrenuto postavljanju pitanja i dovođenju u pitanje nego nametnutim stavovima, uglavnom dogmama. Dok god tiranija manjine, ali i tiranija većine, budu okosnice sistema društvenog funkcioniranja, slobodna će misao biti izuzetna, a ne uobičajena pojava. A ljudi će živjeti nedostojanstveno, nošeni strujama izvan njih.

Društveno-politički sistemi, u strahu od promjena, proizvode duhovne bogalje kojima se može manipulirati i držati ih u pokornosti. Podanici, sljedbenici i promatrači ne mogu osigurati vlast razuma. Takva vlast danas više nije samo uvjet progresa, već i uvjet opstanka. Ako su dostojanstveni ljudi do sada bili poželjni za razvoj ljudske zajednice, oni su danas nužni za njenu budućnost. Putovi ka njoj su samo utoliko pozitivno određeni; negativnih određenja ima mnogo više.

Jedan od mnogobrojnih poznatih i utabanih puteva, koji bi, razuma radi, trebalo, konačno napustiti jest ksenofobični put iracionalne netrpeljivosti i nepovjerenja prema svemu što je drugačije, što boravi izvan ograde vlastitog poznatog dvorišta. Njime i danas, po pravilu, svijet slijepo korača vođen voljom drugih, neslobodom i instinktima stada (8:83). Te snage su toliko jake da im nerijetko podliježu i ljudi koji su čak uspjeli dosegnuti prava pitanja i, jednom, znali živjeti dostojanstveno. Svjetlo oko nas kao da je još uvijek mnogo slabije od tame u nama. Dovoljno je obratiti pažnju na, recimo, rasizam i nacionalizam da bi to postalo evidentno. »Nacija je... posljednje, žalosno, i, srećom, neosvojivo uporište osporene jedinke. Ona je jedina kadra da ugroženom pojedincu pruži koliko-toliko umirujući okvir postojanja. Iznad nje je, dakako, vrednost i smisao pojedinačnog života, što će reći: sloboda. Kad se ta, najviša mogućnost potvrđivanja onemogućí, pojedinci se, u zlo doba počnu prisećati da pripadaju određenim nacionalnim grupama: ako nam nije dato da budemo ljudi, daj bar da budemo Srbi, Nemci, Irci ili Grci...« (Danojlić: »Kako je Dobrislav protrčao kroz Jugoslaviju«). No razumjeti kako i dostojanstveno ljudsko biće, svjesno značenja slobode, u jednom trenutku prestaje birati sebi slične po kriteriju razuma i zadovoljno ulazi u rijeku po krvi sličnih (ma što to značilo), nije moguće bez razumijevanja prave ljudske prirode. No to je predmet drugih diskusija koje su još uvijek predaleko od zaključaka. Moguće je, nažalost, povući neke paralele sa životinjskim svijetom. U njemu ne nalazimo dostojanstveno ponašanje kakvo se kod ljudi, ponekad, manifestira. No nalazimo ono drugo koje i ljudskim svijetom toliko moćno vlada da može pripomoći razumijevanju ljudske prirode, ako već ne i optimizmu prema perspektivama naše vrste. »Erich fon Holst je ribi belici opera-

zati pravo na hranu, zemlju, razvoj, zdravu okolinu, stanovanje, posebnu zaštitu djece, starih i hendikepiranih osoba, pravo na informacije, pravnu zaštitu i život u vlastitoj kulturi. Treba napomenuti da lista još nije konačna, te da se u diskusijama oko ponuđenih nadopuna pokušava dotaknuti svaki segment suvremenog društva u kojem se kršenje ljudskih prava može, u nekom obliku, javiti.

tivno odstranio prednji mozak, deo u kome se, u ove vrste, nalaze centri svih reakcija za sjaćivanje. Ovakva belica vidi, jede i pliva kao i svaka normalna riba, njena aberantna karakteristika je da joj je svejedno da li napušta jato bez pratnje drugih riba. Njoj nedostaje oklevanje normalne ribe koja se, čak i kada veoma želi da pliva u određenom pravcu, okreće posle prvih pokreta da vidi da li je prate drugi pripadnici jata i dozvoljava da to utiče na nju, u zavisnosti da li je druge prate ili ne. Ovo uopšte nije uticalo na ribu bez mozga: ako bi ugledala hranu, ili imala bilo kavg drugog razloga, ona je odlučno plivala u određenom pravcu i — **za njom bi onda pošlo čitavo jato.** Zbog svog nedostatka, životinja bez mozga je postala vođa.« (5:112—113) Vođe u ljudskom društvu po pravilu imaju čitav mozak koji samo specifično funkcionira. Ovdje je zanimljivija paralela sa običnim ribama. Evolucija je napravila velik skok od ribe bjelice do čovjeka. Da li je opravdana nada da jedna od kvalitativnih razlika između tih dviju vrsta leži u tome što običan čovjek može otići i malo dalje od svog jata, u nepoznato i neistraženo, dakle nesigurno područje, a da odmah ne osjeti paniku? Ako je to moguće, opravdana je i nada da oni koji transcendiraju postojeće nisu primjerci vrste s poremećajem u ponašanju (kako ih se veoma često tretira), već potencijalni kreatori nekog dostojanstvenijeg jata.

LITERATURA:

1. Claude, P. Richard (ed.). **Comparative Human Rights.** Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1976. 410 str.
2. Dedijer, Vladimir; Rizman, Rudolf. **Universal Validity of Human Rights** Rijeka: Liburnija, 1982. 72 str.
3. **Human Rights, Status of International Instruments.** New York: United Nations, 1987.
4. Kuvačić, Ivan. **Obuzdana utopija.** Zagreb: Naprijed, 1986. 186 str.
5. Lorenc, Konrad. **O agresivnosti.** Beograd: Vuk Karadžić, 1970. 228 str.
6. Oklobdžija, Mirjana. **Revolucija između slobode i diktature.** Beograd: Institut društvenih nauka, 1986. 141 str.
7. **Opća deklaracija o pravima čovjeka.** Beograd: Informativni centar Ujedinjenih Nacija, 1977.
8. Russell, Bertrand. **Authority and the Individual.** London: Unwin, 1977. 95 str.
9. Russell, Bertrand. **Political Ideals.** London: Unwin, 1977. 77 str.
10. Tomaševski, Katarina. **Mjerljivost ostvarivanja ljudskih prava.** Zagreb: IDIS, 1983. 181 str.
11. Tomaševski, Katarina. **Pristup istraživanju sloboda i prava čovjeka u sistemu socijalističkog samoupravljanja.** Zagreb; IDIS, 1981. 142 str.
12. Divković, Mirko. **Latinsko-hrvatski rječnik.** Zagreb: Naprijed, 1988.
13. **Riječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika.** Zagreb, Novi Sad: Matica hrvatska, Matica srpska, 1967.

ON HUMAN DIGNITY

MIRJANA OKLOBDŽIJA

Institute for Migration and Nationality Zagreb

In this paper the concept of human dignity and its relation to freedom and human rights is analysed. Commencing from the definitions, the author moves on to reality, as well as the dominant relations in the human society within it. The author also mentions the obstacles (for example socialization) which, in fact, make the ideals of a decent life more difficult to realize. The paper is formed upon the belief that only a free and dignified person (one who lives actively, as subject, creator and pursuer) can provide the guarantee for finding a better to a more reasonable future. In the text, presented are also the fundamental international declaration on human rights by means of which it has for centuries been attempted to ensure a life more worthier of people. Not until the realization of the fundamental human rights shall it be more probable for dignity, as here defined, to become the norm of life of individuals and of human relations on all levels.